

0231 ენის დაუფლება Language Acquisition

მწერალ ვალერი ჭალიძის პუბლიცისტიკის იდეურ-თემატური თავისებურებანი

მონიკა ჯიჭონაია

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

E-mail: moniiii@mail.ru

რეზიუმე

ამერიკასა თუ ევროპაში მოღვაწე ქართველმა ემიგრანტებმა თავის დროზე დიდი წვლილი შეიტანეს საკუთარი და სხვათა იდეოლოგიური მარწუხებისგან მორალურად გათავისუფლების საქმეში. მათში ზნეობრივმა პროტესტმა და დაპირისპირებამ უსამართლობის წინააღმდეგ სხვადასხვა ფორმით იჩინა თავი. ქართული წარმომავლობის ემიგრანტ მწერალთა შორის, რომლებიც ღირსეულად იდგნენ სიმართლის სადარაჯოზე და თავიანთი სიტყვითა თუ საქმით ამტკიცებდნენ საზოგადოების, ადამიანთა უფლებების დაცვის აუცილებლობას, აღსანიშნავია მწერალი ვალერი ჭალიძე (1938-2018). მისი ყოველი ნაშრომი, უპირველეს ყოვლისა, პროვინციის მოქალაქეობრივ მოვალეობებზეა კონცენტრირებული და სამართლიანობის ძიების აქტიურ მცდელობას წარმოადგენს.

საკვანძო სიტყვები: ემიგრანტი, ადამიანის უფლებები, ქართული, უფლებები.

შესავალი

XX საუკუნის ქართულ საზოგადოებრივ აზროვნებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ვალერი ჭალიძის პუბლიცისტიკას, რომელიც გამოირჩევა ადამიანის უფლებების დაცვის, თავისუფლებისა და სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლებისკენ მიმართული მკაფიო პოზიციით. მწერლის პუბლიცისტური მემკვიდრეობა ასახავს საბჭოთა ეპოქის პოლიტიკურ, სოციალურ და კულტურულ წინააღმდეგობებს და ამავე დროს წარმოადგენს კრიტიკულ ანალიზს იმდროინდელი იდეოლოგიური სისტემის მიმართ. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ემიგრაციის პრობლემებს, სიტყვის თავისუფლებას, რელიგიურ უფლებებსა და ეროვნული იდენტობის საკითხებს. მისი ნაშრომები გამოირჩევა არგუმენტირებულობით, ფაქტობრივი მასალის ანალიზითა და მკაფიო სამოქალაქო პოზიციით. აღნიშნული გარემოებები განაპირობებს მწერლის პუბლიცისტიკის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას როგორც ქართული, ისე საერთაშორისო საზოგადოებრივი აზრის განვითარების პროცესში.

ძირითადი ნაწილი

ჭალიძე ვ. ხანგრძლივი დროის განმავლობაში კითხულობდა ლექციებს ამერიკის შეერთებული შტატების სხვადასხვა უნივერსიტეტში. ამერიკაში ცხოვრების დროს მან საკუთარი გამომცემლობაც დააარსა („ჭალიძის გამომცემლობა“ („Chalidze Publications“, 1978)), რომელშიც აქტიურად აქვეყნებდა როგორც საკუთარ, ასევე იმ პერიოდისათვის აკრძალულ ლიტერატურულ ნაშრომებს, მემუარებს, წერილებს. ამერიკაში მცხოვრებ ემიგრანტთა მიერ ხსენებული გამომცემლობა და თავად მწერალი ვალერი ჭალიძე, საბჭოური იდეოლოგიის სიმბოლოდ აღიქმებოდა. მწერლის ბიოგრაფია და შემოქმედება ცხადყოფს, რომ მისი მთავარი ამოცანა და „სამიზნე“ ცხოვრების ყველა ეტაპზე იყო ადამიანის უფლებების დაცვა. „უფლება იმისა, რომ დარჩეს და დაბრუნდეს საკუთარ სამშობლოში, ადამიანის ფუნდამენტური უფლებაა,“ - აღნიშნავდა მწერალი. თავისუფლება იყო ის იარაღი, რომელსაც მთელი ცხოვრების მანძილზე იცავდა იგი ძალზე აქტიურად.

არანაკლებ მნიშვნელოვანი გახდა ისიც, რომ საზოგადოებამ დაიწყო ეროვნულ საკითხებზე ხმამაღლა საუბარი. თავად მწერალი აღნიშნავდა, რომ ბევრი რამის ძირფესვიანად შეცვლა შეუძლებელი იყო იმდროინდელი საბჭოთა ხელისუფლების დიდი წინააღმდეგობის გამო, მაგრამ ვალერი ჭალიძის თანამოაზრეებმა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგეს ემიგრანტების ცხოვრების შესამსუბუქებლად. აღსანიშნავია, რომ ემიგრანტ პუბლიცისტთა და ადამიანის უფლებათა მოძრაობის საქმიანობა უაღრესად მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა საზოგადოების მსოფლმხედველობის საბოლოოდ ჩამოყალიბებაში, რადგან იგი ემსახურებოდა ეროვნულ-დემოკრატიული იდეების პოპულარიზაციას (Chalidze 1977).

მწერალი მკაცრად აკრიტიკებდა ემიგრანტულ ჟურნალისტიკაში არსებულ ტენდენციებს, რომლებიც დაკავშირებული იყო ანტიდასავლურ, ანტიდემოკრატიულ იდეებთან.

ვალერი ჭალიძემ არაერთი სტატია მიუძღვნა ქართულ ისტორიულ ძეგლებს, პატივების წამების თემას, აზერბაიჯანსა და საქართველოში საგანმანათლებლო პრობლემებს, უკრაინასა და ბელორუსში მშობლიური ენების შესწავლის აკრძალვას, ქალთა უფლებების დარღვევას. მან ძირფესვიანად შეისწავლა კორუფციისა და დანაშაულის მასშტაბები საბჭოთა კავშირის თითქმის ყველა ქვეყანაში (Williams 1975).

ვალერი ჭალიძემ ამერიკაში ცხოვრების დროს გამოსცა წიგნი სახელწოდებით - „მიმდინარე ქრონიკები“, რომელშიც ღიად საუბრობდა ადამიანის უფლებების დარღვევის შესახებ საბჭოთა კავშირში. ასევე აღსანიშნავია ვ. ჭალიძის გამომცემლობის მიერ 1981 წელს ნიუ-იორკში გამოცემული წიგნი სახელწოდებით „აღმოსავლეთ ევროპის პრობლემები“ („Problems Of Eastern Europe“), რომელშიც განხილულია ეროვნული, საგანმანათლებლო, პოლიტიკური იდეები ძირითად ფაქტებზე დაყრდნობით. ხსენებულ ნაშრომში წარმოდგენილია მწერალ ვალერი ჭალიძის სტატია „საბჭოთა კავშირის მოსახლეობის პოლიტიკური განათლების შესახებ“, რომელშიც წამოჭრილია საკითხი იმასთან დაკავშირებით, შეცვალეს თუ არა მათ (იგულისხმება მწერალ ვალერი ჭალისა და მისი თანამოაზრეების მოძრაობა) საბჭოთა კავშირი. ავტორი ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ მოძრაობა სსრკ-ის განვითარების პროცესში მნიშვნელოვან პოლიტიკურ ფაქტორად იქცა და ის, რომ ადამიანებს შეეძლოთ ღიად ესაუბრათ თავიანთ რელიგიურ საჭიროებებსა თუ შეხედულებებზე, მწერლის აღნიშვნით, იმ პერიოდისათვის გასაოცარ მოვლენად უნდა ჩათვლილიყო. ამასთან, ადვილად იქმნებოდა კომიტეტები, ჯგუფები და სხვადასხვა გაერთიანებები. მათ დევნიდნენ აქტიურობისთვის და არა თავად ასოციაციის შექმნის ფაქტისთვის. საზოგადოებრივი და პოლიტიკური განვითარების საქმეში კი ასოციაციების შექმნის უფლება უმნიშვნელოვანესი იყო.

სტატიის ავტორის განმარტებით, მოძრაობის მონაწილეთა მიერ რისკისა და ტანჯვის ფასად ბევრი რამ გაკეთდა. მართალია ხელისუფლება ებრძოდა როგორც თავად მოძრაობას, ისე მის გავლენასაც, ადამიანებს კვლავაც აპატიმრებდნენ, მაგრამ დაწყებული პროცესის შეჩერება უკვე შეუძლებელი იყო.

როდესაც ვსაუბრობთ მწერალ ვალერი ჭალიძის პუბლიცისტიკაზე, აქვე მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ვახსენოთ „კრიმინალური რუსეთი“ („Criminal Russia“, 1977).

პირველი სამოცდაათი გვერდი წიგნისა არის ავტორის მცდელობა მკითხველს დაანახოს უკანონობის პოპულარული ტრადიცია რუსეთში მე-19 საუკუნიდან ბოლშევიკური რევოლუციის ჩათვლით და 1930-იან და 1940-იან წლებამდე. დარჩენილი ას ორმოცი გვერდი, ანალიზებს თანამედროვე საბჭოთა სისხლის სამართლის სხვადასხვა ასპექტს, ხაზს უსვამს მის კოლექტივისტურ იდეოლოგიას და მცდელობას, ჩართოს მთელი მოსახლეობა სამართლებრივი და მორალური სტანდარტების აღსრულების საქმეში.

დასაწყისში წარმოდგენილი თეზისები თითქმის არ არის გამყარებული დოკუმენტური მასალით, თუმცა მასში ავტორი აღწერს რევოლუციამდელ რუსებს, განსაკუთრებით გლეხობას, როგორც ხალხს, რომელიც აქეზებდა მკვლელობასა და ქურდობას, მაშინ როდესაც ის მიმართული იყო მეზობელი სოფლებისა თუ სხვა სოციალური ფენების წინააღმდეგ. ისინი მძარცველებს განმათავისუფლებლებად მიიჩნევდნენ, ხოლო თავად ენთუზიაზმით აწამებდნენ და ლინჩის წესით უსწორდებოდნენ ცხენის ქურდებს, ჩართულები იყვნენ ძალადობრივ კონფლიქტებში.

კრიმინალური რუსეთის პირველი ნაწილი ასახავს რუსული ხასიათის ბნელ მხარეებს, რომელიც ხელს უშლიდა კანონიერებისკენ მიმართულ პროცესს. წიგნის დანარჩენი ნაწილი პირველისგან განსხვავებით, შეეხება დანაშაულის სხვადასხვა სახეებს. განხილულია ის საშუალებები, რომლებსაც საბჭოთა ხელისუფლება იყენებდა მსგავსი დანაშაულების აღსაკვეთად, რომელშიც უხვადაა სისხლიანი დეტალები - კანიბალიზმის შემთხვევებიდან დაწყებული, რიტუალურ მსხვერპლშეწირვამდე.

მწერლის განმარტებით, მნიშვნელოვანი იყო საბჭოთა კავშირში სამართლებრივი ცნობიერების დონის ამაღლება. ის აკრიტიკებდა ამასთანავე საბჭოურ კანონს, რომელიც კრძალავდა საზოგადოებისთვის აშკარა უპატივცემულობის გამომხატველ ქმედებებს.

1988 წელს შეერთებულ შტატებში ჭალიძის გამომცემლობის მიერ („Chalidze Publications“) გამოიცა ასევე წიგნი სახელწოდებით „სსრკ შიდა წინააღმდეგობები“ („СССР внутренние противоречия“). სამას თხუთმეტი გვერდისგან შემდგარი ნაშრომი შეეხება საბჭოთა პერიოდის უმნიშვნელოვანეს პოლიტიკურ თუ სოციალურ პრობლემებს. სხვადასხვა ავტორთა შეხედულება და თემატურად მდიდარი ნაშრომი იმდროინდელი ეპოქის საინტერესო და მრავალფეროვან სურათს გვიხატავს (Чалидзе 1986).

მწერალ ვალერი ჭალიძის ავტორობით გამოცემულ ნაშრომთაგან აღსანიშნავია „სამართლებრივი რეფორმის განთიადი (1985 წლის აპრილი – 1989 წლის ივნისი)(1990წ.)“.

საბჭოთა უფლებადამცველისა და პუბლიცისტის წიგნი მიმოიხილავს საბჭოთა სამართლის გარდაქმნის პირველ ნაბიჯებს და ადამიანის უფლებათა სფეროში მისი გამოყენების პრაქტიკას. ავტორი განხილვის საგნად ირჩევს შემდეგ თემებს: პოლიტპატიმრების გათავისუფლება, ფსიქიატრიული პაციენტების უფლებები, რელიგიის მდგომარეობა, ასოციაციების თავისუფლება და სხვა. წიგნი გამოირჩევა ღრმა სამართლებრივი ანალიზით, აზრის სიხედაღითა და სტილის სიმარტივით.

აღნიშნული წიგნის ერთ-ერთ ქვეთავში სათაურად “სოციალიზმი”, მწერალი აღნიშნავს, რომ ის არ არის სოციალისტი და რომ მას უყვარს თავისუფალი კონკურენცია, თუმცა დემოკრატიული კაპიტალიზმისადმი პირადი სიმპათიები ხელს არ უშლის გააცნობიეროს სოციალისტური იდეების გარდაუვალობა და აუცილებლობა საზოგადოებაში.

“შეიძლება ითქვას, რომ კაპიტალიზმის იდეების წყალობით ადამიანებმა შექმნეს თანამედროვე დასავლური ცივილიზაცია, მაგრამ სწორედ სოციალიზმის იდეებმა გახადა ეს ცივილიზაცია უფრო ადამიანური. ასე რომ, იდეების კონკურენციის გზით — თუნდაც ურთიერთსაპირისპირო იდეებისა, უნდა ვითარდებოდეს კაცობრიობა; ეს უკვე გამოცდილი და წარმატებული განვითარების მეთოდია” (Чалидзе 1990: 213). მწერლის განმარტებით, საბჭოთა კავშირს სურდა გამხდარიყო სოციალისტური ქვეყანა და არა ქვეყანა, სადაც თავისუფალი შეჯიბრი მიმდინარეობს კაპიტალიზმსა და სოციალისტურ იდეებს შორის, რაც მისივე შეხედულებით, მოითხოვს მკაფიო გააზრებას იმისა, თუ რა არის სოციალიზმი.

მწერლის ნაშრომის თითქმის ყველა ქვეთავი გაჯერებულია წინადადებებით იმაზე, რომ აუცილებელია ადამიანთა პირადი ინტერესების პატივისცემა და მათი უფლების დაცვა — კანონიერი საშუალებებით მისდინონ საკუთარ ინტერესებს. ის გულისხმობს პირადი ინტერესების მთელ მრავალფეროვნებას, მათ შორის იერარქიულ თვითდამკვიდრებას, ოჯახის მოწყობაზე ზრუნვას, დასვენების ფორმის არჩევას, მაგრამ უპირველეს ყოვლისა — საკუთრების უფლებას.

ვ. ჭალიძის განმარტებით, თუ სოციალიზმის გამოხატვა შეუძლებელია ადამიანის უფლებების მკაფიო ფორმულირებით, მაშინ მისთვის ბრძოლაც არ ღირდა.

„ბოლო საუკუნის განმავლობაში სოციალიზმზე ბევრი ითქვა და ბევრმა საკუთარ თავს სოციალისტი უწოდა. ძალიან ხშირად სოციალიზმისკენ სწრაფვით ამართლებდნენ ადამიანის უფლებების დარღვევას, მათ შორის ყველაზე მძიმე და აშკარა დარღვევებსაც. სოციალიზმის იდეები, რომლებიც არსებითად საკმაოდ ნათელია, ხშირად იძირებოდა იდეოლოგიურ სიტყვათმრავლობაში ხალხის მოტყუების, სიღარიბისა და მონობის გამართლების მიზნით“ (Чалидзе 1990: 219).

ერთ-ერთი ასევე პრობლემატური და მნიშვნელოვანი ეპოქისეული საკითხი, რომელსაც შეეხება წიგნის ავტორი, გახლავთ საგამომცემლო საქმიანობა. მწერლის განმარტებით, თავდაპირველად პროცესები მართლაც წარიმართებოდა სიტყვის თავისუფლების სასარგებლოდ. ხანგრძლივი განხილვის შემდეგ გადაწყდა, რომ დაშვებული იქნებოდა წიგნების გამოცემა ავტორთა ხარჯზე. ამასთან დაკავშირებით კი რეგულაციებში ნათქვამი იყო:

„ნამუშევრების შინაარსი არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს საბჭოთა კანონმდებლობას, სსრკ-ის ინტერესებსა და სახელმწიფო საიდუმლოებების დაცვას. პასუხისმგებლობა ნამუშევრის იდეოლოგიურ-პოლიტიკურ შინაარსზე, მის მხატვრულ და სამეცნიერო დონეზე ეკისრება ავტორს“ (Чалидзе 1990: 98).

წიგნში მკაფიოდ არის ხაზგასმული ის გარემოება, რომ აქტიური საქმიანობის აკრძალვა კულტურის სფეროში, იწვევს დიდ გაუგებრობას, რადგან საზოგადოების ინტელექტი არის ერთადერთი იარაღი იმისათვის, რომ ნებისმიერი ერი გადაურჩეს ნებისმიერ რეჟიმს დაუბრკოლებლად.

არანაკლებ საინტერესოდ არის წარმოდგენილი აღნიშნულ ნაშრომში მსჯელობა რელიგიურ მოტივებთან დაკავშირებით. რელიგიური დევნა და მრავალი მორწმუნის მძიმე ყოფა საბჭოთა კავშირში ყველასათვის კარგად არის ცნობილი და სწორედ ამიტომ ეს საკითხი იმ დროისათვის მრავალი საერთაშორისო უფლებადამცველისა და რელიგიური ორგანიზაციის განსაკუთრებული ყურადღების საგანი გახდა. ვ. ხარჩევი მიიჩნევდა, რომ აუცილებელი იყო 1929 წლის რელიგიურ კულტებზე არსებული კანონმდებლობის გადახედვა. მისივე თქმით, მოსახლეობის რელიგიურობის შემცირების ტენდენცია ამ პერიოდისათვის არ შეინიშნებოდა. ის ასევე განიხილავდა ბავშვების რელიგიურ განათლებას, რომლებსაც ფარულად უტარებდნენ რელიგიის გაკვეთილებს (Чалидзе 1990: 147).

ვ. ხარჩევის სიტყვის შეფასებით, მწერალი ვ. ჭალიძე ხაზს უსვამს იმ გარემოებას რომ რელიგიის მდგომარეობის კრიტიკული გადახედვა ინიცირებული იყო ხელისუფლების მიერ თითქმის საწყის ეტაპზე. მიუხედავად ამისა, მწერალი მიიჩნევს, რომ არ უნდა დავივიწყოთ მრავალი წლის განმავლობაში მორწმუნეების თავდაუზოგავი ბრძოლა — ბრძოლა, რომელმაც დიდი გავლენა იქონია იმდროინდელ

ლიდერთა პოზიციანაც. იმავდროულად, საბჭოთა პრესაში საზოგადოებრივი განხილვა პრობლემის შესახებ სულ უფრო ხმამაღალი გახდა. ცნობილმა საბჭოთა მეცნიერმა დ. ლიხაჩევმა 1987 წელს განაცხადა::

„ჩვენ ვემზობით ეკლესიის სრულ, რეალურ განცალკევებას სახელმწიფოსგან. ჩვენი სახელმწიფო უნდა იყოს მართლაც არარელიგიური და არ უნდა ჩაერიოს ეკლესიის საქმიანობაში. რასაკვირველია თავის მხრივ არც ეკლესია უნდა ჩაერიოს სახელმწიფო საქმეებში“ (Чалидзе 1990: 150).

წიგნის ავტორის შეფასებით, მიუხედავად იმისა, რომ ზოგადად ხელისუფლება კეთილგანწყობილი იყო მორწმუნეებისთვის ეკლესიური შენობების გადაცემის საკითხში, პრესაში მრავლად ვრცელდებოდა ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ როგორ აფერხებდნენ სინამდვილეში ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლები ამ პროცესს.

მწერალი სრულყოფილად, სწორი თანმიმდევრული შეფასებით აღწერს იმდროინდელ ეპოქისეულ პრობლემებს, რომლებმაც სერიოზული ზიანი მიაყენეს საზოგადოებრივი მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებას და როგორც ერთ-ერთი ადამიანთა უფლებადამცველი, ცდილობს დიდი მნიშვნელობა შესძინოს საკუთარ თავდაუზოგავ კვლევა-ძიებას ამა თუ იმ საჭირობოტო საკითხისადმი.

წიგნში მრავლადაა კრიტიკა, ნიჰილიზმის ელემენტები, მაგრამ არა საკითხის თვითნებურად გადაჭრის მცდელობა, რაც მწერალ ვალერი ჭალიძის ამ და სხვა შრომებს დიდ ღირსებას ჰმატებს.

დასკვნა

ვალერი ჭალიძის პუბლიცისტიკა წარმოადგენს მნიშვნელოვან წყაროს საბჭოთა ეპოქის პოლიტიკური და სოციალური რეალობის გააზრებისათვის. მისი ნაშრომების ძირითადი თავისებურება არის ადამიანის უფლებების დაცვის იდეის თანმიმდევრული და პრინციპული წარმოჩენა, ასევე საბჭოთა სისტემის კრიტიკული შეფასება სამართლებრივი და მორალური თვალსაზრისით. მწერალი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს პიროვნების თავისუფლებას, სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპებსა და საზოგადოების ინტელექტუალური განვითარების აუცილებლობას. მისი პუბლიცისტიკა გამოირჩევა ანალიტიკური სიღრმით, ობიექტურობითა და სამოქალაქო პასუხისმგებლობით. ამდენად, ვალერი ჭალიძის პუბლიცისტური მემკვიდრეობა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს დემოკრატიული ღირებულებების დამკვიდრებისა და საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმირების პროცესში.

ლიტერატურა

1. Robert C. Williams - Review of "To Defend These Rights: Human Rights and the Soviet Union," By Valery Chalidze. Washington. 1975.
2. Valery Chalidze – A memoir. The United States of America. 1984.
3. Valery Chalidze – Criminal Russia. New York 1977.
4. Валерий Чалидзе - Заря правовой реформы (апрель 1985-июнь1989). Москва. 1990.

Ideological and Thematic Features of the Publicistic Writings of the Writer Valeri Chalidze

Monika Jitchonaia

Abstract

Georgian immigrants working in America and Europe have made a great contribution to the moral liberation of their own and others from ideological bondage. Moral protest and confrontation against injustice they had manifested in various forms. Among the immigrant writers of Georgian origin who stood with dignity on the threshold of truth and, through their words and deeds, affirmed the necessity of protecting society and human rights, the writer Valery Chalidze (1938-2018) is noteworthy. Each of his works, first of all, is focused on the civic duties of the individual and represents an active attempt to seek justice.

Keywords: Emigre, human rights, Georgian, rights.